

HAMOWAĆ (267) *vb impf*

Oba a oraz o jasne.

inf hamować (102). ◇ *praes 1 sg* hamuję (3). ◇ *2 sg* hamujesz (3). ◇ *3 sg* hamuje (32). ◇ *3 pl* hamują (20). ◇ *praet 1 sg m* hamowałem, -m hamowałam (4). ◇ *2 sg m* hamowałeś, -ś hamowała (3). ◇ *3 sg m* hamował (14). *f* hamowała (3). ◇ *2 pl m pers* hamowaliście (1). ◇ *3 pl m pers* hamowali (8). *subst* hamowały (1). ◇ *fut 3 sg m* hamować będzie (1). ◇ *imp 2 sg* hamuj (11). ◇ *3 sg* niech(aj) hamuje (2). ◇ *2 pl* hamujcie (4). ◇ *3 pl* niechaj hamują (2). ◇ *con 2 sg m* byś hamował (1). ◇ *3 sg m* by hamował (19). *f* by hamowała (4). ◇ *3 pl m pers* by hamowali (8). *subst* by hamowały (1). ◇ *con praet 3 sg m* by był hamował (2). ◇ *3 pl m pers* by byli hamowali (1). ◇ *impers praet* hamowano (1). ◇ *con* by hamowano (1). ◇ *part praes act* hamując (15).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Zmniejszać prędkość ruchu pojazdów kołowych, biegu konia, zwalniać; *sufflaminare Calep, Cn; sufflamine comprimere, interiungere, retinere Calep; sustinere Cn [w tym: co (12)] (13)* : Interiungo – Hamuie, zawziagam. *Calep* 551b.

hamować czym (1): Ná przykład/ gdy by ktho iechał ná płochym koniu/ kthorego by wodzą hámować niemogł *GroicPorz* mmv.

Przysłowie: Z młodu hámuý kołá. *RejWiz* 190v *marg*, [Dd5]; Kołá z gory hámuý *RejZwierc* 239, 29, 29v; *CzahTr* C4 [ogółem 6 r.].

Zwrot: »koła (w biegu) hamować« [szyk zmienny] (7): *Sufflamino, Sufflamine comprimo, et retineo* – Kołá w biegu hamuję. *Calep* 1026b. *Cf Przysłowie*.

W przén (4) : (*marg*) Przecz fwiát zły. (–) Abowiem iáko co rzec owey byftrey fzkápie/ Gdy iey nikt nie hámuie wŕzytko co chce fzlápie. *RejZwierc* 269v; Ty [Boże] pychę morŕką króciŕz: ty nieuieŕdzoné Wáły iego hámuiefz *KochPs* 132; Tu letnie Słóńce fwoý wóz ognifty hámuie *KochPhaen* 18; *KochPieś* 33.

2. Nie pozwalać iść (dalej), zatrzymywać, zagrażać drogę (o ruchu ludzi i pojazdów) (26) :

hamować kogo [po przeczeniu 3 r.] (11): *LibLeg* 11/172; Dopuŕŕcie dŕiateczkam przydŕ do mnie/ á nie hámuýcie ich [ne prohibete eos] *BibRadz Luc* 18/16; Konŕtántyn hámuie ŕwoie vćiekájące *BielKron* 409v, 391v; *GrzegRóżn G*; *RejZwierc* 271v; krol Agamemnon głósem rozkazuje: Stojcie, [...] a ci zarazem dali ŕię hamować. *KochMon* 22, 21; *CzechRozm* 258v; *KochProp* 9. *Cf hamować kogo na kim*.

hamować kogo na kim (1): puŕŕcił ŕie záŕię do Hiŕzpánieý Cefarz [...] zoŕtáwiwŕzy ná brzegu drugie Rycerŕtwo z okręty/ áby lud Afrycki álbo Turki ná ŕobie hámowali. *BielKron* 192.

hamować co (2): Ták łowni fą Celnicy teraz [...] ŕe nam fkrzynie náŕze Roŕtrząfáią, [...] Na rzekách wolnych fzkuty, komiegi, hámuia. *CiekPotr* 60. *Cf Zwrot*.

hamować co komu (1): *UstPraw* E2v *cf Zwrot*.

Ze zdaniem celowym [aby] (1): ieden vŕf Polŕki źle ŕprawny y niezwyčáynny ku bitwie/ zŕękfzy ŕie poczęŕi pierzcháć [...]. Krol Kázimerz hámował ie áby ŕie obroćili ná zad *BielKron* 391v.

Zwrot: »hamować drogę« (1): Wŕŕelákie rzeki ktorymi idzye zpuŕt fą náŕze/ y z ich biegámi/ [...] niewolno nikomu ná nich iázow czynić/ tákowych ktoreby hámowały drogę kupcom iádácym wodą *UstPraw* E2v.

W przeni (4) :

hamować kogo (1): Ieżynowy kierz wetuiąc fwey ftráty/ Hámuię ludzi chwyta ich zá fzáty *KlonFlis* E2.

Zwroty: »hamować [czemu] drogę« (2): *BielKom* C6; Ná móft Wárfzewfki. Nieubłágána Wińto/ próżno wńtrząłáfz rogi/ Próżno brzegom gwałt czyniáfz/ y hámuięfz drogi. *KochFr* 88.

»hamować dusze« = *pilnować, strzec życia* (1): Ná ftáynie. Rádżęc w ten čás hámuy duńze/ Gdić koń s ftáyniey pięknie kłufze. *RejZwierc* 237v.

a. *Zatrzymywać z nakazu urzędu, więzić, aresztować [kogo]* (8) : A ludzi thich ktorzi fzyład gonyą zadny człowyek any pobrefzniczi nyemogą hamowacz a ny bycz *MetrKor* 40/812; Abi fzi yego m. opowyedztał y przelozil. A zadal yego mczi. Abi thi zloczincze hamowacz a poddanem nálfchem fkodi nagrodzycz. *LibLeg* 11/173, 6/118v, 10/59v; Stároftá winien gwałtowniki fádów hámowáf. *SarnStat* 495, 521.

hamować o co (1): Szperuńku Sędzia Mieyfki niema dopuńzczáf w Mieyfćiech y w Miáfteczkách ná Ziemiáfńkie poddáne/ áni ich pozywáf/ áni hámowáf/ o zadny dług *GroicPorz* dd4.

Szereg: »hamować, aresztować« (1): áby tákowé kupce cudzoziemce [...] áby ie hámowáli/ áreftowáli/ y dobrá ich fkárbowi nálfzemu konfińzkowáli. *SarnStat* 959.

b. *Odmawiać, nie dawać, skąpić; prohibere PolAnt [komu co]* (1) : Nie nápoileń wodą prágnącego/ á głodnemu odeymowaleń (*marg*) wł: hámowaleń. (-) chleb. *BudBib Iob* 22/7.

3. *Powstrzymywać, powściągać, poskramiać (w odniesieniu do złego postępowania i sfery emocjonalnej człowieka); coercere, compescere, comprimere, inhibere Modrz, Cn; prohibere PolAnt, Vulg; inicere PolAnt, Cn; cohibere, occurrere Modrz; increpare PolAnt; frenare, moderari, reprehendere, reprimere, retardare, retentare, revocare Cn* (206) : *BielKron* 108v, 238v; Iedni hámuią/ drudzy też iáko pfu láią *RejZwierc* 75v; Tákte też iefli kto ku złemu ábo wolnońci/ ábo práwá vżywal/ [...] wnet Krol z rádą zá czáfu hámowáf *GórnRozm* M3; Znowu wići roznońzáf: lecz Pápięz hamuie *KochProp* 9; *CiekPotr* 88.

hamować kogo [po przeczeniu 7 r.] (92): *LibLeg* 11/174; *Diar* 54; *GliczKsiąż* E5, Gv; boń Papięzem wzgardził/ [...] Bińkupá też niemałf/ ktorzyby cię był hámowáf/ á ná ktoregobyń fye ogládał. *OrzList* c3v; *RejFig* Aa8v; *RejZwierc* A6v; *BielKron* 107v, 109, 298, 300v, 303, 381; *GórnDworz* T5v; *RejZwierc* 81, 81v, 122v; *WujJud* 17, 213v, 214v; *BudBib Num* 22/16; y wziáfłzy go Piotr poczał hámowáf go [*coepit increpare eum*]. *BudNT Mar* 8/32; *CzechRozm* 182; PRzecz miły Telephufie hámuięfz cne ludzi *PaprPan* Ff4v; *ModrzBaz* 20, 91; *SkarŻyw* 126, 134; *CzechEp* 28, 41, 51 *marg*, 135; *NiemObr ktv*; *WerGońc* 256; nie máłf ktoby hámowáf á od zbytkow do pracy młódz obrácał. *GórnRozm* L3; *KochWr* 30, 31; Lecz trudno pałáiący gniewem lud hámowáf *GórnTroas* 24, 23; *OrzJan* 22, 86, 95; *LatHar* +8, 590; *WujNT Luc* 11/52; *CiekPotr* 47, 88; *GosłCast* 62; *SkarKazSej* 659b, 699b; *KlonWor* 51, 65; *SzarzRyt* C3. Cf *hamować kogo od czego; kogo z czego; kogo czym; kogo w czym*.

hamować kogo od czego (24): *LibLeg* 7/32v; *BielKron* 91, 272, 324, 327v, 390; *RejPos* 14v; Anyól Boży hámowáf Báláámá od złorzeczenia ludu Izráelfkiemu *BiałKat* 78v; *RejPosWstaw* 44; *BudNT przedm* b7v; *CzechRozm* 238; á iáko od rzeczy fprońnych/ ták y od słow nieucźciwych niechay ie hámuią [*eos cohibeant*] *ModrzBaz* 10v, 72; *SkarŻyw* 164; *StryjKron* 738, 787; *OrzJan* 102; *WujNT* 731; *SarnStat* 125, 190, 294, 365, 898. Cf *hamować kogo od czego czym*.

hamować kogo od czego czym (1): thego nyemála potrzebá yeft/ áby rodzicy dzyeći á fynty fwe ná wodzy mieli/ ony od zbytgow yakich nyefrymusnych/ karánim á łayánim hánowáli *GliczKsiąż* F8v.

hamować kogo z czego (8): *SeklWyzn* 4; *LibLeg* 11/134; *RejZwierz* 34; Krol chciał zebrąć woyleko/ á poniewoli krzćić Czechy/ ále go zás ftego Borzywoy hánował. *BielKron* 322, 154v, 162v; *RejPos* 129v; Skoro lie iął [*król Joas*] fweywoli/ á zátym złey wiary/ mowi pímo iż Pan Bog połyłał Proroki/ hámując go z tego. *PowodPr* 29.

hamować kogo czym (6): *GliczKsiąż* F6v, G4; *RejZwierz* 62; *RejPosWstaw* [41⁴]v; A wráciąc fię do obrony od Tátar/ czym inem zábieżećby fię musiało złemu/ nie tą [...] ftrażą/ bo trudno tę garść ludzi woylekiem názwać/ ábo nią pogány chćieć hánować. *GórnRozm* D3v. Cf *hamować kogo od czego czym*.

hamować kogo w czym (2): *RejWiz* 8v; A ktoby téz śmiał kiedykolwiek rzucić fię ná ten fkarb pólpolity/ álboby hánował páná Podfkárbięgo z Deputyaty w fzáfunku ich wysłzýy opifánym *SarnStat* 365.

hamować co [po przeczeniu 6 r.] (97): *LibLeg* 11/169v, 171, 172; *Diar* 60; *BielKom* C5; *GliczKsiąż* D6v; *RejWiz* 11; Tu hámuie [*Chrystus*] próżną chwałę ktorey ludzie fszukáią w dobrych vczynekach fwoich. *BibRadz* II 4c marg; *BielKron* 173; *BiałKat* 366v; *HistLan* B2, F2v; *KuczbKat* 315; *RejZwierz* 65v, 239; *CzechRozm* 89v; godzi fię wfzytkim do fędzięgo przyść/ iáko do obrońce fpráwiedliwoćci/ á do tego/ ktoryby wątpliwe práwo wyłóżył/ á przewrotnych ludzi chćieć hánował. *ModrzBaz* 95, 8, 10v, 25v, 101, 107 (8); *KochPs* 69; *KochTr* 18; *ArtKanc* L19v; *BielRozm* 5; *ZawJeft* 16; *GórnTroas* 22; *KochFrag* 52; *WujNT przedm* 39, s. 547; *KmitaSpit* B3v; *PowodPr* 49 marg; *SkarKaz* 41b; *VotSzl* E3v; *CiekPotr* 88; *KlonWor* 11. Cf *hamować co komu; co czym; co w kim; Zwroty*.

hamować co komu (1): Podkomorzy nie bacząc ich młodóci iákoby ich młodóć nie hánowála nikomu fpráwiedliwoćci/ A wfzákże Sąd im ma záchować dzyelo przy mocy/ iż gdy ku látom przydą *UstPraw* Iv.

hamować co czym (11): *BielKom* F5; Ktorzy záfwdzy frogiemi pomfótami á grozámí ftrafznmí/ [...] hánowáli ono złófcíwe á fkázone przyrodzenie ięgo. *RejAp* 1v; *RejZwierz* 4v, 116, 223v; *ModrzBaz* 71v; *KochPs* 161; *GórnRozm* I3; *GórnTroas* 32; *OrzJan* 60; *SkarKazSej* 687b.

hamować co w kim (8): *BiałKat* 378, 378v [2 r.]; Iáko póćciwy człowiek zazdrość w fobie hánować ma. *RejZwierz* A6 [*idem* 56v], 4v, 56v, 82; *GosłCast* 6.

hamować czego (6): *RejPosWstaw* [41³]; A człowiek przyrodzenia trudno ma hánować *WisznTr* 9; *ActReg* 17; *SarnStat* 390; Stárlzé zás głowy, aby vmiály, byle tylko chćiály, rzáfđić lámých siebie y hánować namiętnoćci fwych *GosłCast* 6. Cf *hamować czego komu*.

hamować czego komu (1): mále woyleko/ [...] wielką część páńftwá W. K. zacnoćci przeiecháło/ fląc ięfzćze przed fobą mándaty/ mieczem y ogniem groząc/ tym kthorzyby chcieli w nim będącym/ przedfiewzięcia hánować. *LeszczRzecz* A4v.

hamować od czego (6): *BiałKat* 78v; *KuczbKat* 315; Częgo furowé práwo nam nie záfázuię/ Od tego wftyd odwodzi/ y cnotá hámuie. *GórnTroas* 27; *SkarKaz* 311b; Nigdy ták Práwá ludzkie hánować nie mogą od złęgo/ iáko boiażń Boża *SkarKazSej* 699a; *KlonWor* 11.

Ze zdaniem dopełnieniowym [aby (8), (że)by (3)] (11): *LibLeg* 11/174; *BibRadz* I 5c marg; prośzę niech cię nic nie hámuie żebyś przyźedł do mnie [*Ne quaeso prohibeas te, a veniendo ad me*]. *BudBib* Num 22/16; *CzechRozm* 89v; *SkarŻyw* [237]; *CzechEp* 135; *GórnRozm* A3; *OrzJan* 95; *LatHar* 590; *WujNT* 547; Nie hámuy mię, żebym fzedł tám kędym fię vdał. *CiekPotr* 47.

W charakterystycznych połączeniach: *haamować nielatwie, trudno* (2), *w czas, za czasu, z wstydem*.

Zwroty: »hamować ciało« [szyk zmienny] (3): *KrowObr* 63; Gdy tám wnidziełz hámuy ciało/ By mu lie czego nie chciało. *RejZwierc* 237, 116.

»gniew hamować« [w tym: czym (1), od kogo (1)] [szyk zmienny] (7): á dla chwały moiey hámowałem gniew moy [*et laude mea iniciam frenum (marg) propter laudem meam prolongabo iram meam (-)*] *BibRadz* Is 48/9; *Prot* A3v; *KochPs* 161; *GrabowSet* C3, X4; *SkarKaz* 314a marg, b.

»język, mowę hamować« [w tym: od czego (1)] [szyk zmienny] (9 : 2): *KochPs* 57, 58, 107; *SkarŻyw* 16; Tákżec też człowiek/ co nalkrytżego w łobie ma/ to ná fię vpiwłzy fię wywoła: á iefli [...] mowę iego hámować zechcełz/ wnet fię od iádu ledwie nie rołpuknie. *WerGośc* 260; *ArtKanc* T6; *Phil* G, G2, I; *SarnStat* 238; *SkarKaz* 311b.

»łzy, płacz hamować« [szyk zmienny] (3 : 2): *SkarŻyw* [237], 535; chćiey płacz hámować/ W przygodzie trzebá ferce ítałe pokázować *KochTarn* 76, 73; Iáko [człowiek] łzy ma hámować? które žal ferdeczny wyćifka *KochFrag* 52.

»hamować poządliwości, popędliwości, namiętności, żądze, rozpustę« [szyk zmienny] (5 : 2 : 1 : 1 : 1): *BibRadz* *4, I 5c marg; *GórnDworz* L12v, Mm3v; *RejPosWstaw* [41³]; Sámá cnotá/ iáko nieiáki Duch Boży/ miárkowálaby złe żądze/ [...] poządliwościby íprołne hámowálá [*cupiditates infandas comprimeret*] *ModrzBaz* 136v, 6v, 71v, 142v; *ReszPrz* 24.

»śmiałość, hardość, swowolność, zuchwalstwo hamować« (2 : 1 : 1 : 1): Lecż práwá máią káždego w powinności iego zátzymáwác: [...] śmiałość złych hámowác [*audaciam improborum coërcere*] *ModrzBaz* 73v, 117; *SkarJedn* 190; *NiemObr* 154; *GórnRozm* C3.

»hamować złość (i jad)« [w tym: czym (1)] [szyk zmienny] (4): *HistLan* Ev; *GórnTroas* 25 [2 r.]; Acż Cefárze pobożni práwá ná heretyki vporne pífáli: iednák z wielką folgą y miłóšierdzim to czynili. więcey pímmem y połtráchem/ niżli rzeczą y karánim złości ich y iády hámuiąc. *SkarKazSej* 687b.

Szeregi: »bronić i hamować« (2): Tedy wmiesciech KIM Vrząd Starosci y mieyski ad requisitionem et instigationem laesae partis powinien takiego gwałtu bronit y hamowac *ActReg* 17; *SarnStat* 390.

»nie fukać ani hamować« (1): Chriftus y vcźniow od siebie odbiegájących nie fukał, áni hamował. *CzechEp* 51 marg.

»karać, (i, a) hamować« [szyk 6 : 4] (10): *LibLeg* 11/172; *GliczKsiąż* Gv; *KrowObr* 63; *RejPos* 129v; *RejZwierc* 122v; *WujJud* 17, 213v; *RejPosWstaw* [41⁴]v; Bo to ná Páná zależy hámowác y kárác nieposłufzne sługi [*coërcere ac punire inobedientes servos*] *ModrzBaz* 20; *VotSzl* E3v.

»miárkowác a hamowác« (1): Kto chce obáczyć wielkie á nieznośne okrucieńtwa tych ktorzy by thákowe rzeczy fámi powinni miárkowác á hámowác *BielKron* 173.

»powściągác, (i, a) hamowác (i zabiegác)« [szyk 4 : 1] (5): *GliczKsiąż* F6v; *WujJudConf* 214v; *RejPosWstaw* [41³], 44; Iednák iefliżeby fię przedfię vmyłł zápalit/ żeby pilnie ięzyk íwoy powfciągał y hámował. *Phil* I.

»hamować a przestrzegać« (2): ci dwadzieścia y ośm mężow mieli ie od thego hamować á przełtrzegać *BielKron* 272; *RejPos* 129v.

»skromnić i hamować« (1) : náthurę człowieczą [ofiara krzyżowa] w cále zachowywa/ fkrómni/ y hamuie. *BiałKat* 366v.

»hamować i stanowić« (1): ále mu [Bóg człowiekowi] dał ducha rozumnego/ [...] áby [...] iáko twárdym munfztukiem onym świętym rozumem wżytko w łobie hamował y łtánowił *RejZwierc* 4v.

4. Nie dopuszczać do realizacji, utrudniać, udaremniać [w tym: co (18), po przeczeniu 3 r.] (19) : *WujJud* A6v, 15v, 16, 16v, 214; *ModrzBaz* 131v; Wdzięczna bięśiádá/ niecháy łny miękkie hamuie *PudłFr* 74; A to dla fałszywych Apoštołow/ ktorzy [...] połtępek Ewángeliey hamowali. *WujNT* 641; *CiekPotr* 5.

hamować komu (5): *UstPraw* K2v; bo zła rzecz ięłt dziećięciu chrześciánłkiemu hamować chrzełt *BiałKat* 251; Kmieć ktory vgoru przede źniwy nie poorze y łpráwować nie pocźnie/ tedy mu Vrzędnik/ Włodarz/ vrobek ma hamować. *GostGosp* 44; *SarnStat* 292; *PowodPr* 59.

hamować od czego (1): Liłty Práwu przeciwné niech będą rozumiané té: które łądy od łądzienia hamuią *SarnStat* 774.

cum inf (1): A Stárołtowie piérwéy niż inni máią łie rułzyć: á to, áby łzkód hamowali czynić. *SarnStat* 433.

Szeregi: »hamować i karać« (3): iákobyś W.K.M. ich błędow ktoreś hamować y kárác powinien/ obrońcą iákim byc/ álbo łie z nimi zgádzác miał *WujJud* A6v, 15v, 16v.

»odejmować abo hamować« (1): odeymuią mu [stanowi duchownemu]/ ábo hamuią Confederácią/ religią y chwałę Bożą *PowodPr* 59.

»nie przekazać ani hamować« (2): á Stárołtowie nie máią przekázác áni hamować wolnego kupowania łłáchćie żadnym obycáiem pod winą łtá grzywien *UstPraw* K2v [idem] *SarnStat* 292.

a. *Przeszkadzać normalnemu działaniu prawa; zawieszać jakąś decyzję* [co] (3) : aresto alias hamuya dictam solucionem *ZapMaz II Ł* 1/107.

Zwrot: »hamować prawo« (2): Liłtow tákowych dáwác niebędyem/ ktoreby miály hamować włzelákie práwo álbo łpráwiedliwołć *UstPraw* Hv, H2.

5. *Zmuszać, namawiać, nakłaniać* (3) : Nie godźi łię mowię [Chrystyjaninowi] náwet y gwałtownie hamować/ ábo teź zás ná łwá wiáre/ ktora ięłt dárem Bozym/ á nie ludzkim/ kogo drugiego náciągác. *CzechEp* 28.

hamować kogo (2): Anyól Boży [...] tákże Agár hamował: áby byłá połłufzna pániéy łwéy. *BiałKat* 78v; *KochWr* 33.

Ze zdaniem dopełnieniowym (2): *BiałKat* 78v; Mogę teź tu y nowozęłzłą pánią náłzę przypomniéc/ ktorą chcąc hamować/ áby byłá do włóch nie ięłdźiła vczynińno było edykt *KochWr* 33.

Synonimy: 2. *zatrzymawać, zatrzymywać; a. arestować; 3. bronić, nie dopuszczać, miarkować, powłsciągác, przestrzegać, skromnić, stanowić, zakazować; 4. odejmować, przekazać.*

Formacje współrdzene: *pohamować, przyhamować, uhamować, zahamować, zhamować.*

Cf **HAMOWANIE, HAMOWANY, HAMUJĄCY**